

Դանիել Վարուժան

Ցեղին սիրտը. Նեմեսիս

Պաշտե՛ դահանակե աչքերով Աստվածուհին,
ո՛վ Ժողովուրդ, երբ բռնակալությունները կործանես, կործանե այլևս զինքն
ալ, և դո՛ւն բարձրացիր իր պատվանդանին վրա՝ շուշան մը ձեռքիդ մեջ:

Քերթողն հրսկա, մըրըրկավարս, հըրաչվի,
Նըվիրական արվեստանոցն իր մըտավ,
Եվ փակեց լայն պողպատ դըռներն հապըշտապ.
Ճեղքերուն մեջ մընացին
Արեգակին մագերն ոսկի, սանտըրված:
Լեռնակուտակ գանգված մ'ընտիր մարմարի
Այդ շենքին մեջ մըթընշաղ
Կը սպասեր՝ ձեն հագնելու հին դյուցագնի.
Եվ կամ գուցե կը հուսար
Որ աստղերեն իջնելով՝
Պիտի աստված մը գա իր մեջ բընակիլ:
Չանգվածը այդ ապառաժ մ'էր բարբարոս՝
Որուն մեջ դեռ կը մընար
Կիսավեր բույն մը արծվի.
Եվ խորն իր մեկ խոռոչին
Օձ մ'էր ծվարած ու կը նընջեր հանդարտիկ:
Քերթողն ինքզինք պահ մ'անհունին մեջ հոգվույն
Ըզգաց Աստված: Սոթտեց թևերը ջղուտ,
Ոսկեղեն մուրճը ափին մեջ, տըժգույն, վեհ,

Մարմարին դեմ, գրլխեբաց,
Հրակայի պես կանգնեցավ...
Նըշմարեցին աչքերը ձեռք մ'այն ատեն
Մութին ծոցեն՝ կարկառուն՝
Որ վիթխարի բըռնած սափոր մը՝ պարպեց
Խորն իր հոգվոյն լայնալիճ
Տիեզերքին ըստեղծահյութն հողաբույր:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց:
Արվեստանոցին բյուզանդական գըմբեթեն
Հույսի ձեթով լի սուրբի գանկ մը կախված
Կ'ըլլար ջահն իր լուսատու:
Ան կը տեսներ մարմարին շուրջը ձևված
Հրգոր երագն՝ որ միս կ'առնուր և ծալքեր:
Մըտածումն իր՝ այդ քարին կույս ծոցին մեջ
Իր արմատներն հուշիկ հուշիկ կը խըրեր
Ծառի մը պես ձիթենի:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
Ամեն մի բունն հարվածին տակ հաղթ մուրճին՝
Ինչպես թե ումբ մը պայթող՝
Ուղիս մը կայծեր, քարերու հետ խոռոնախիտ,
Կ'անձրևեին պատերն ի վար խավարչուտ
Պսակի պես քայքայվող:
Գուրսն ողկույզներն հասմիկին
Կը թափեին մուրճին մեն մի թընդյունեն
Փեղկերն ի վար իրենց կապույտ ծաղիկներ:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց.
Մինչև որ բիրտ վայրենությունը քարին

Նրվաճվեցավ, և ահա գլուխս մը կրնոջ
Մարմարին մեջ թարմորեն
Ծաղկեցավ բա՛րձրը շուշանի մ'հանգունակ:
Չըքնաղ էր ան, միանգամայն էր ահեղ.
Հելլենական արձաններու կուրուքյամբ
Կը հառեին խորունկ աչքերն` որոնց մեջ
Կարծես հոգին, անդունդն ի վեր մագըրցող
Կարիճի պես` կամաց կամաց կերևնար:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
Բանաստեղծն իր բագուկին տակ կենսադրոշմ
Կը փորագրեր կարծես քերթված մ'ահավոր.
Խոր ծալքերուն մեջ կյանք առնող մարմարին
Մեն մի հարված դաշնակություն մ'էր քնարի,
Հանգ մ'էր, տուն մ'էր, և կամ շեշտ մ'օդասլաց:
Մեն մի հարված որմբագոռ
Ընթաստ երգ մ'էր ոսկի մուրճով երգըված`
Որուն Աստված երկրնքին մեջ կ'ունկրնդրեր:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Ու ավասիկ ճոխ գանգուրներն այդ կրնոջ
Ջերդ ողկույզներ իրար խրոնված օձերու
Ուսերուն վրա թափեցան:
Կերտեց թիկունքն և թիկնամեջը շրքեղ,
Կերտեց թևերն ամագոնի` որոնք թե`
Կարող էին արձակել
Ոսկի փրփինը սիրո,
Եվ թե հրաշեկ կայծակը` տեգ մահրնկեց:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...

Ո՛հ, ի՛նչ փույթ թե անցան անքուն գիշերներ
Եվ ցորեկներ՝ անդադար.
Ծիծե՛րն ահա, ծիծե՛րն ահա արձանին,
Ա՛յնքան մաքուր կրկնորգով, պաղպաջուն,
Որ անշուշտ կաթն անոնց մեջ պետք էր ըլլալ
Կամ լույս՝ սառած, և կամ արծաթ՝ հալըված:
Կողերն ահա, ահեղորեն շրնչավոր,
Որոնց ներքև կարծես արյամբ մեծնային
Արդարության, վրեժի սաղմերն երկվորյակ:
Շինեց ողն, հո՛ւյր բունբերն, ազդրերը ողորկ.
Շինեց և՛ պորտն՝ որ գանգվածին մեջ հանկարծ
Քատսեն ծնող աստղի պես
Ճառագայթներ դուրս պոռթկաց:

Օ՛ն, հարվա՛ծ մ'ալ, հարվա՛ծ մ'ալ...
Գանկ ջահին մեջ, ձեթն ըսպատիլ ըսկըսավ.
Օ՛ն, հարվա՛ծ մ'ալ, հարվա՛ծ մ'ալ...
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
<Եվ քանդակեց, քանդակեց...>
Կերտեց գուճերն և սրունքներ.
Կերտեց ոտքերն՝ որոնց տասնյակ մատերեն
Ժահրով, մեղրով խառնըված
Դըղըջահոս լույսի վտակներ բըխեցան:
Եվ շինեց ան վերջապես
Կնոջ մեջքեն վար ահեղ
Սուր մ'երկսայրի, սուր մ'անպատյան, սուր մ'անբիծ,
Եվ Աստուծո պես արդար:
Այն ատեն հոն մարմարիոնին խորշին մեջ
Քըացող օձն արթընցավ
Եվ փաթթելով զինք մեղմորեն այդ գենքին՝
Կաթիլ կաթիլ ըսկըսավ թույն մը կաթել:

Օ՛ն, հարվա՛ծ մ'ալ, հարվա՛ծ մ'ալ դեռ, և ահա

Պիտի գործն այդ ավարտի:
Քանդակագործ քերթողն հանկարծ խորշումեց
Մարգարտապսակ ճակատը ջինջ քրքրինքով.
Այդ ի՞նչ արձան, անունն ի՞նչ էր այդ կրնոջ.
Գորգոնա՞ մ'էր, շերա՞ն քինոտ, թե՞ Իսիս.
Պատվանդանին վրա հրսկա
Փորագրեց.– Նեմեսիս:

Ահա երագն իր, կը շընչեր, կը խորհեր.
Իր երագն այդ մարմարեղեն՝ գոր երկար
Ատեն սրբտին հավքերուն մեջ այն կրրեց:
Արդարության և Վրեժի
Դիցուիին այդ՝ աղջիկն էր իր կորովին
Չոր հրդացավ, ողնածուծովը սընույց
Այն օրեն վեր՝ երբ հրլությանբ հարսնացավ
Ժողովուրդին արյան հետ
Գիտակցությունն իր բեղուն:
Այլևս ի՛նչ փույթ թե մնաց թաղված օրերով
Արվեստնոցին դամբանական մութին մեջ:
Ի՛նչ փույթ թե արդ ճակատեն վար կը հոսի
Բարի քրքրտինքն հոգնության,
Եվ ուսերուն և գրլխուն վրա սևահեր՝
Իբրև ըլլար ջաղացպան մ'ան կը նըստի
Ճերմակ փոշին մարմարին.
Եվ խիտ երկար թարթիչներն իր կը նմանին
Աղավնյակի մը թևերուն ըսպիտակ.
Ի՛նչ փույթ թե ան, ա՛հ, չըտեսավ կույս գարնան
Լուսակարկաջ աղբյուրներուն մեջ ժըպտիլն,
Եվ չըքամեց դեռ խաղողի ողկույզներ
Բաժակին մեջ բյուրեղյա.
Կամ չըխառնեց գանգուրներն իր ասպետի
Բըլուրներուն վրա պարող
Աղջիկներուն հողմատարիկ վարսերուն:

Ո՛հ, ի՛նչ փույթ կյանքը մեռնող,
Երբոր երագը կ'ապրի,
Երբոր երագն անմա՛հ է:

Մուրճը ձեռքին մեծ բանաստեղծը հաղթական
Արձանին խիստ աչքերուն մեջ կը հառի.
Եվ անոնց մեջ կը ճանչնա
Ինքզի՛նք, ամբողջ, անթերի:
Կը ճանչնա սուրբ մարմարիոնն այն՝ որ առավ
Բազկին տակ կյանք, որ այդտեղ
Եկավ գանգված մ'իր բըրտության մեջ նընջող
Եվ արթընցավ Դիցուիի՛.
Զերթ քարափերթ մ'ըստրուկ ինկավ մուրճին տակ,
Եվ կանգնեցավ Վրիժուիի՛:

Ավարտած էր ամեն գործ.
Ահա մեջտեղն էր, Նեմեսիսը, կանգուն,
Պաշտըվելու, ընդունելու ողջակեզ
Այլերս կա՛գմ և պատրաստ:
Այն ժամանակ քերթողն ուրախ, գոհունակ,
Քաշեց նիզերը, բացավ
Պըղնձե դռներն հսկայական գավիթին.
Նույն ատեն լույս մը դեմեն
Երկինքն ի վար այնպես արձանն ողողեց
Որ դիցուիվույն մարմինը շուրջն ըսկըսավ
Ճառագայթներ աձակել:
Խըտղըտեցույց ճերմակությունն իրանին
Աչքերն աղվոր օրիորդի մ'որ դեմի
Պատըշգամբին նըստած ժանյակ կը հյուսեր:
Ձյունեղ ժայռ մ'էր կարծես՝
Որ կը ցըցվեր արևուն մեջ՝ հուլանի:
Կը թափեին ուսերեն վար, կուրծքեն վար.
Շողի հազար վտակներ, հազար ալիքներ:

Քերթողն անգամ մըն ալ անոր նայեցավ.
Եվ ճակատին վրա ճանչցավ
Անգամ մըն ալ դուստրըն իր հետտ արյունին:
Տրվավ համբար մ'երկյուղած
Մեջտեղն անոր ծիծերուն,
Ուրկե մընաց շրթունքներեն վար առկախ
Լույսի կաթիլ մը՝ վաղվան
Նոր վրեժներու արգասիչ:
Հետո նետեց ծանրակիմուրճը ձեռքեն.
Թեք սոթոված պատվանդանին վրա դրրավ.
Եվ գրլուխն ալ թևին վրա.
Եվ իբր առյուծ մը պատկող՝
Հոգնած, քրրտնած և վըսեմ,
Աստվածուհվոյն ոտքերուն տակ քընացավ:
Ժողովո՛ւրդն է, ժողովո՛ւրդն է, որ կու գա,
Ճամբաներուն, փողոցներուն մեջ Քաղքին
Գետեր են որ թըխակոհակ կը հոսին.
Հարստահարված ժողովուրդն է որ կու գա.
Անոնք տեսան Նեմեսիսի վեհ արձանն,
Եվ քուրմեր են, վրեժի քուրմեր, և ահա
Անո՛ր, անո՛ր կը դիմեն:
Գործատունեն, թիարանեն, բանտերեն
Գըրոհ կու տան: Արյունոտ են ու քաղցած:
Դեռ բեկորներ շրթայի՝ գոր ջարդեցին,
Մերկ ոտքերուն հետ ընդքաշ
Սալհատակին շրոհնդ շրոհնդ կը հընչեն:
Ոմանք սակրով, ոմանք մուրճով են զինված.
Դեմքերուն վրա արյունոտուշտ
Կը փայլակե կատաղությունն՝ հեռուն
Մերկացնելով մարգարտաշող կըրճըտումն
Ակռաներուն մարդու միսի անոթի:
Մերկ են կիներն իրենց ամբողջ ծիծերով,
Եվ մանուկներ՝ բոպիկ՝

Որոնց տրժգույն ճակատեն
Գարունն ընդհուպ կը թափթըփի վարդ առ վարդ
Դեռ չավարտած իր բողբոջումը առույգ:
Ատելության գոռուկոչ մ'է՛ կը պոռթկա,
Կը տարածվի պողոտայե պողոտա
Քաղաքին մեջ բովանդակ:
Ամեն շրթա կը բեկտի,
Եվ կը փրլչի ամեն բանտ.
Հրապարակին մեջտեղ կրակի կը տըրվի
Կառափնաբանն՝ հերոսներուն արյունեն
Վարդակարմիր և ճարպոտ,
Եվ իր մեծ բոցն երկնուոր
Ամբոխներուն գիտակցության կ'ըլլա ջահ:
Ամեն խրրճիթ ըմբոստ մը դուրս կը պոռթկա,
Ամեն շիրմե նահատակ մ'հաղթ կը հառնու
Նո՛ր միսով, նո՛ր ըղեղով, նո՛ր գենքերով
Ըսպառագեն: Ժողովո՛ւրդն է հող կըրծող.
Մինչև մեջքն իր՝ տիղմին մեջ
Ուրիշներու դըղյակ շինող ամբոխն է՝
Որ ոտքի միակ սուլեգնադրույթ ոտումով
Նույն իր խորունկ գերեզմանին քարին վրա
Ահավասիկ կը կանգնի:
Եվ մարդկային օվկիանն այդ փրփրագոռ
Կ'ետա խորքերն իր սրտայլ.
Եվ ալիքներն հառաջ կ'երթան մահադող.
Եվ կը թըքեն իրենց փրփուրը հորձքի
Պալատներուն մինչև քիվերն, ու մինչև
Ճակատն արփվույն անտարբեր:
Քըրջավո՛ր են, ահավո՛ր են, բայց այսօր
Հանճարներու, դարերու
Ամբողջ մտածումն, ամբողջ վաստակը խընող
Գաղափարին արժիվի թեն ըսպիտակ
Եկավ դըպչիլ անոնց դեռ կույս ճակատին:

Եվ անոնք ուղիս ճամբաներն հավաքված՝
Այսօր ունին վրսենությունն օվկիանի.
Եվ կը մոռնան, կը հայհոյեն, կ'աղոթեն,
Կը սրբաբան բրնության դեմ ծուփ առ ծուփ.
– Վըրե՛ժ, վըրե՛ժ, Նեմեսի՛ս:

Եվ Նեմեսիսն հո՛ն է, հո՛ն է մխիթարիչ
Քենն երկնային. ձյունափարփառ մարմինն իր
Լուսնակին պես այիքներն այդ կը քաշե
Դեպի ծոցն իր մայրենի:
Եվ ժողովուրդն արձանին շուրջ կը դիզվի
Հետք հետքի վրա, խոռոնախիտ,
Եվ կըզակներ կըռթընցըված ուսերու:
Առջևը վեհ Դիցուհվույն
Ամեն ոք իր վերքը կուրծքին կը բանա.
Պարմանիներ ցույց կու տան
Թներն իրենց կոտրած՝ շրթա կոտրելեն.
Մայրերն ահա վեր կ'առնեն սև-սև քողեր
Անոնց ծալքին մեջ բանալով գանկիկներ
Մանուկներու՝ այրուձիին տակ ճըզմված,
Եվ պատավներն անոր առջև կը փրոեն
Քըղամիդները կարմիր
Դըրժված մորթված դյուցազնական թռոներու:
Եվ կը բերեն ամենն ալ
Իրենց վերջին հարըստությունը՝ նըվեր,
Եվ ծընրադիր՝ անիծախառն աղերսով
Արտասվագին միահամուտ կը գոչեն.
– “Ո՛վ Նեմեսիս, Անվրիպելի՛դ, Վրիժուհի՛դ,
Մեր տառապանքն, անկումը մեր կը տեսնե՞ս.
Մեր արցունքի մեկ շիթին
Օվկիանական անհունությունը արդյոք
Քու ափիդ մեջ կըշոնցի՞ր:
Բա՛վ է փառքերն ու հաճույքներն ապրեցնենք

Մեր արյունին արյուններով ու մինչև
Ոսկորներնուս քրրտինքով.
Բա՛վ է սվինները պատռեն
Մեր արգանդին մեջ հավետ
Լուսաթաղանթն արշալույսի սաղմերուն.
Բա՛վ է անիվը գործատան փերթ առ փերթ
Խըլե մեր միսն և յուղոտե ճրդուղն իր.
Բա՛վ է, բա՛վ է մեր բովանդակ կյանքին մեջ
Խարագանված թիկունքներնուս վրա կրրենք
Մեր շիրմաքարն ու երթանք ա՛յսպես շիրիմ:
Վըրեժի ժամն ա՛լ հասավ.
Նըշկահունի ամպրոպահունչ ժամն հասավ:
Ո՛ւժ տուր մեզի, ոգևորե՛ և մըղե՛.
Դո՛ւ մեզ Աստված, դո՛ւ Տիրամայր, դե՛հ իջիր
Պատվանդանեդ և ձուլե մեզ կամքիդ մեջ,
Եվ օրենքներդ գրրե
Մեր ճակատին վըրա արյան գրրերով:
Քու ժողովուրդդ մե՛նք ենք.
Պիտ՛ ըսպաններ մեր աստվածներն հին և նոր
Եվ աճյունին վրա անոնց՝
Ատտիկեի և մեհյանեդ ալ հոյակապ
Պիտ՛ քու մեհյանըդ կանգներք
Պիտ՛ կործաններք ապարանքներ ու բանտեր՝
Եվ քառանկյուն սալքարերովն իրենց հաղթ
Պիտի բագինը՛դ կանգներք:
Ամեն տարի մահատոնիդ նեմեսյան
Ատելության ի՛նչ նըվագներ պիտ՛ հընչեն.
Պիտի զարթուն ի՛նչ մոռցըված մեռելներ՝
Եվ խըմելով արյունախա՛ռըն գինին,
Ջոր սափորով իրենց շիրմին պիտ՛ դընենք,
Արևուն տակ, գոր կարոտցան, ձեռք ձեռքի
Պիտի պարեն շուրջն արձանիդ ՝ հանձնելով
Իրենց պատանքը հովին:

Իջի՛ր մեջ, և բռնակե լոկ մե՛ր մեջ.
Օ՛հ, ո՛րքան դու չըքնաղ ես
Եվ ո՛րքան ալ սարսափելի. աչքերդ այդ
Արդարաբար կը սպաննեն միշտ, և ձեռքերդ
Աճյուններու մեջ պատրաստ են սերմանել
Շուշան հունտեր շուշանափայլ կյանքերու.
Գանկի մը մեջ բույնն իր դրնող տատրակն ես.
Աղբյուր մ'ես դու ըՍտյուքսի՝
Որ կը բըխի գերեզմանե մը կանանչ:
Ահա քեզի կը կարկառենք մեր քաղցած
Երեխաները. թող որ քո՛ւ ծոցիդ մեջ
Մըկըրտըվին, և ծըծեն կուռ ծիծերեդ
Կաթը վաղվան վըրեժին:
Օ՛ն, Նեմեսիս, իջիր մե՛ր մեջ. մեզ ըրե
Վահա՛ն լանջքիդ մարմարե,
Սո՛ւրը թևիդ անխընա:
Զի մենք ծարավ ենք արյա՛ն,
Արյա՛ն, արյա՛ն, Նեմեսիս”:

Կ'ըսեն: Իրենց գոռուգոչումն ահավոր
Կը սասանե գահերուն վրա կայսրրներ,
Եվ կ'օրորե պատվանդանին վրա նընջող
Քերթողին քունն հանդարտիկ:
Կ'ըսեն: Եվ նվե՛ր Աստվածուհվույն կ'ընծայեն.
Անոր առջև արյունլըվա ձեռքերով
Կը սըփռեն վարդ ու հասմիկ:
Կույս աղջիկներ դալկադեն
Ասեղներե ծակծակված գիրգ մատներով
Կ'հյուսեն անոր գըլխուն համար պըսակներ:
Գյուղացիներ կ'ողջակիզուն վբերջին ուլն
Իրենց թափուր և ցրտացած փարախին:
Տըղայք կընդրուկ կը ծըխեն.
Իսկ բանվորներն ու ռազմիկները պարման

Թուրերն իրենց, մուրճերն իրենց նվիրական
Կու գան անոր կըռվանին վրա հեսանել:
Եվ ժողովուրդը բովանդակ հանկարծ լուռ
Լուսընկային տակ հանդարտող ծովու պես
Կը խոնարհի աղոթքի...

(Օրհնյա՛լ ըլլաք, հառաչանքի մեջ խեղդված
Ո՛վ արցունքներ, մազերն ի վար կայլակող
Ո՛վ արյունի կաթիլներ.
Ո՛վ աղոթքներ նախատոնին կոիվներու
Մանավանդ դուք օրհնյա՛լ ըլլաք.
Ձեր մեջ է որ Հույսերը մոտ հաղթության
Իբրև ճերմակ աղավնիներ՝ ամենուն
Ծոցեն արփվո՛ւյն կը սլանան):

Եթերական կրակին խորեն իրիկվան,
Դեմի սարեն գառիվայր
Այն որ կ'իջնե անշափելի քայլերով
Հերո՛ս մըն է, պերճահասակ քրքրմապետ
Նեմեսիսին կուսական,
Եվ անձնուրաց նախախնամող մարդկության:
Արևը դեռ չըմեկնած
ճաճանչներն իր ամփոփե է շեշտուղիղ
Անոր կուրծքին կարմրաբորբ,
Ցայտեցնելով գենուգարդեն պաղպաջուն
Ճառագայթներ՝ նման բամբջի մը գըլխուն
Ծամակալ մեծ ասեղներն:
Արյուն մ'ահա կ'այլակի տակավին
Իր գոտիին արդարադատ կեռ սուրեն:
Կու գա՛,– ճակատն իր արդեն
Շաղկապված դափնիով:
Քայլերը ծանրը՝ փառքեն,
Եվ բըռնությունը ճըզմելեն՝ տենդակոխ

Ահավասիկ կ'երկփեղկեն
Ժողովուրդն այն խոնարհած
Ատելության և աղոթքին բեռին տակ:
Նենեսիսին ձոնելու
Ան իր նըվերը ունի.
Գըխուն շուրջեն կ'արձըկե
Դափնեարսակը՝ գոր կույսերն որբացած
Շիրիմներուն նըստած տըրտում շուրին տակ
Իրեն համար հյուսեցին.
Կ'արձըկե գայն և ձախ ձեռքովը բըռնած
Բուրյան ճյուղին մեկ ծայրեն
Մյուսով գայն կը մերկացնե, սըփռելով
Իր սաղարթներն օդապար
Աստվածուհվոյն ոտքերուն վրա անարատ,
Որոնցմե հա՛մ'աղվոր տերև մ'արյունոտ,
Կ'երթա, կ'իյնա արձանին տակ քընացող
Քանդակագործ բանաստեղծին ճակտին վրա,
Որ գրավված նո՛ր Տեսիլներով երագի
Այդ հըպանցումը փառքին
Ամենևի՛ն չ'իմանար: